

การแสดงเพลงโคราช : การปรับตัวตามพลวัตของสังคมในยุคดิจิทัล

Pleng Korat Performance : Adaptation Social Dynamic in Digital Era

เรขา อินทรกำแหง^๑
Rekha Intharakamhang

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพัฒนาการของการแสดงเพลงโคราช รวมถึงความสามารถและความเข้มแข็งของปราชญ์ภูมิปัญญาในการร่วมกันขับเคลื่อนเพื่อการดำรงอยู่ ด้วยการปรับตัวภายใต้ความเปลี่ยนแปลงหรือพลวัตของสังคมในยุคดิจิทัล ซึ่งผู้เขียนได้ศึกษาจากการดำเนินงานวิจัย การศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ แล้วนำมาเรียบเรียงเป็นบทความวิชาการ โดยนำเสนอเนื้อหาเป็น ๓ ประเด็น ประกอบด้วย ๑) การปรับตัวของหมอลำเพลงโคราชตามพลวัตของสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน ๒) การปรับตัวของการแสดงเพลงโคราชในยุคดิจิทัล และ ๓) การรักษาอัตลักษณ์ของการแสดงเพลงโคราชภายใต้ความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเนื้อหาทั้ง ๓ ประเด็นจะช่วยสร้างความเข้าใจถึงพัฒนาการ อัตลักษณ์และรูปแบบการแสดงเพลงโคราชที่พบในปัจจุบัน รวมถึงเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในยุคดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงต่าง ๆ ได้อย่างสมดุลและเกิดความยั่งยืนสืบไป

คำสำคัญ : (๑) การแสดงเพลงโคราช (๒) การปรับตัว (๓) พลวัตของสังคม (๔) ยุคดิจิทัล

Abstract

The aim of this research is to present the development of Pleng Korat Performance, including the ability and strength of the intelligentsia to drive collective existence by adapting to the changes or dynamics of society in the digital era. The authors studied the research, documents, interviews and then compiled them into academic research. The content is presented in 3 points, consisting of 1) Adaptation of Korat song performance according to the social dynamics from past to present; 2) Adaptation of Pleng Korat Performance in the digital era; and 3) Preservation of Pleng Korat Performance identity under changing conditions. The 3 points help to understand the development of Pleng Korat Performance identity and forms found today, as well as to guide the application of technology in the digital age to support the

---

^๑ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

implementation of the conservation and creation of performing arts. Things have been balanced and sustainability has been achieved.

Keyword : (1) Pleng Korat Performance (2) Adaptation (3) Social Dynamic (4) Digital Era

บทนำ

การดำเนินชีวิตของคนในสังคมทุกยุคสมัย ย่อมผ่านพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงมาหลากหลายรูปแบบที่ทุกคนต้องเรียนรู้ ยอมรับและปรับตัวอย่างไม่หยุดนิ่งเพื่อการดำรงอยู่และใช้ชีวิตประจำวันภายใต้สภาวะแวดล้อมหรือเงื่อนไขที่กำหนดได้อย่างกลมกลืนกับสถานการณ์ หรือที่เรียกว่า พลวัตทางสังคม ซึ่งระยะทางของช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงนั้น ย่อมส่งผลกระทบต่อบริบทของสังคมและวัฒนธรรมรวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในทุกมิติ อาทิ การศึกษา เศรษฐกิจ ค่านิยม ความเชื่อ การสื่อสาร เทคโนโลยี ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม เป็นต้น

ทั้งนี้การแสดงเพลงโคราช เป็นมรดกภูมิปัญญาอันมีค่าของจังหวัดนครราชสีมา ที่สืบทอดมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนโคราชามาโดยตลอด ซึ่งผู้สืบทอดหรือผู้ประกอบการอาชีพที่เรียกว่า หมอเพลงโคราช ต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งในการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้ทันต่อกระแสสังคมและความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ในขณะเดียวกันก็ต้องรักษาองค์ความรู้ให้คงอยู่ เนื่องด้วยการแสดงเพลงโคราชนั้น สามารถบ่งบอกถึงเอกลักษณ์และความเป็นตัวตนของคนโคราชาได้อย่างชัดเจน ทั้งภาษา ท่วงทำนอง กลอนเพลง ลีลาท่าร่า การแต่งกาย ซึ่งรูปแบบการแสดงเพลงโคราชที่พบในปัจจุบันจึงประกอบด้วย รูปแบบดั้งเดิม และ รูปแบบประยุกต์หรือสร้างสรรค์ สามารถทำการแสดงได้หลากหลายสถานที่ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบและระยะเวลาได้ตามความเหมาะสม โอกาสในการแสดงประกอบด้วย ๑) งานพิธีกรรม ได้แก่ งานที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานการแก้บนในสถานที่ต่าง ๆ งานไหว้ศาลหมู่นบ้านหรือศาลตาปู่ การไหว้ศาลบ้านเรือนในพิธีขึ้นบ้านใหม่ งานบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น และ ๒) งานมหรสพ ได้แก่ งานที่จัดขึ้นเพื่อความบันเทิง งานเทศกาลต่าง ๆ งานเฉลิมฉลอง งานสมโภช บางครั้งอาจเป็นส่วนหนึ่งของงานพิธีการ เช่น งานบวช งานศพ งานปีใหม่ งานวันเกิด งานเลี้ยงฉลองยศหรือตำแหน่ง เป็นต้น

จากที่กล่าวมาในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงของสังคมและการแสดงเพลงโคราช มีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงต่อวิถีชีวิตอย่างกลมกลืนและต่อเนื่อง ในขณะที่ปัจจุบันได้ก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล การนำสิ่งอำนวยความสะดวกทางเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทและเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตแทบทุกช่องทาง รวมถึงการนำมาใช้เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการปรับตัวของการแสดงเพลงโคราชในมิติต่าง ๆ โดยการนำ Internet เข้ามาใช้เพื่อการติดต่อสื่อสารได้อย่างสะดวกรวดเร็ว การเผยแพร่ข้อมูล การสืบค้นข้อมูล ตลอดจนการสร้างประโยชน์ทางอาชีพ ผ่าน Social Media เช่น Facebook, Youtube, TikTok เป็นต้น ดังนั้นเพื่อสร้างความเข้าใจถึงพัฒนาการ อัตลักษณ์และรูปแบบการแสดงเพลงโคราชที่พบในปัจจุบัน รวมถึงการปรับตัวของหมอเพลงโคราชที่ได้ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในยุคดิจิทัล เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ ผู้เขียนจึงได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ “การแสดงเพลงโคราช : การปรับตัวตามพลวัตของสังคมในยุคดิจิทัล” ซึ่ง

เป็นข้อมูลส่วนหนึ่งจากการดำเนินงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่ออนุรักษ์และพัฒนารูปแบบการแสดง เพลงโคราชเสริมสร้างมูลค่าในมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สนับสนุนโดย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๓ และการค้นคว้าจาก ผลงานวิจัย เอกสารและการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์เรียบเรียงเนื้อหาแบ่งเป็น ๓ ประเด็น ประกอบด้วย

๑. การปรับตัวของหมอลำเพลงโคราชตามพลวัตของสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน
๒. การปรับตัวของการแสดงเพลงโคราชในยุคดิจิทัล
๓. การรักษาอัตลักษณ์ของการแสดงเพลงโคราชภายใต้ความเปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความนี้จะประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจและเป็นแนวทางในการดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ให้กับศิลปะการแสดงต่าง ๆ ที่สามารถดำเนินงานควบคู่ไปพร้อมกันได้อย่างสมดุลโดยไม่ละทิ้งสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะนำไปสู่การสืบต่อดูแลอย่างยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคต

การปรับตัวของหมอลำเพลงโคราชตามพลวัตของสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

เพลงโคราช เป็นการแสดงพื้นบ้านประจำพื้นที่ถิ่นของจังหวัดนครราชสีมา หรือที่เรียกว่า โคราช ประกอบด้วยผู้แสดงชายและหญิง เรียกว่า หมอลำ หรือ หมอลำเพลงโคราช ลักษณะของ เพลงโคราชนั้น เป็นเพลงปฏิพากย์ ไม่มีดนตรีประกอบการขับร้อง มีรูปแบบโครงสร้างและฉันทลักษณ์ ของกลอนเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ พร้อมทั้งภาษาถิ่น (ภาษาโคราช) ที่สร้างสีสันให้กับบทกลอน โดย นำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ หลักธรรมคำสอนและเรื่องราวสถานการณ์ใน ขณะนั้น ประกอบกับท่วงท่าลีลาการร่ายรำและการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทยโคราช สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน การแสดงเพลงโคราชจึงเปรียบเสมือนตัวแทนที่บ่งบอกถึงตัวตนของ วัฒนธรรมและการดำรงอยู่ได้อย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าการแสดงเพลงโคราชจะไม่ปรากฏหลักฐานที่จัด เจนว่ามีรูปแบบหรือเกิดขึ้นในยุคสมัยใด แต่พบว่าในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ นายหรี บำสวนข่า ซึ่งเป็นหมอลำ เพลงโคราชที่มีชื่อเสียงในช่วงเวลานั้น ได้ทำการแสดงเพลงโคราชถวายสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรม ราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง ทรงเสด็จเปิดถนนจอมสุรางค์ยาตร์และเสด็จไปอำเภอพิจมาย ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๖๒ สมเด็จพระพันปีหลวง เสด็จมาจังหวัดนครราชสีมา นายหรี บำสวนข่า จึงได้ ทำการแสดงถวายอีกครั้งหนึ่ง และในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ณ งานฉลองอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี หมอลำ เพลงโคราชได้รับเชิญให้ทำการแสดงตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงจนถึงปัจจุบัน

จากห้วงเวลาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าเอกลักษณ์และความสำคัญของการแสดง เพลงโคราชนั้น มีหมอลำที่เปรียบเสมือนเป็นผู้รักษาและผู้สืบทอดหลัก ซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการ ดำรงอยู่ของการแสดงเพลงโคราช ดังนั้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างเป็นเหตุและผลจาก การปรับตัวของหมอลำเพลงโคราช ระหว่างการดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ส่งผล กระทบต่อการแสดงเพลงโคราช ผู้เขียนจึงได้สรุปประเด็นความเกี่ยวเนื่องไว้ ๓ ประเด็นหลัก ดังนี้

๑. การดำรงอยู่แบบกระจายตัว

เพลงโคราชในอดีตนั้น แต่เดิมนั้น “การเล่นเพลง” หรือ “การว่าเพลง” จะมีลักษณะแบบ “เพลงก้อม” หรือ “เพลงสั้น” ดังนั้นเพลงโคราชจึงมีลักษณะเป็นเพลงสั้น ๆ โต้ตอบกันไปมา มีความกระชับ ผู้ประกอบอาชีพหมอเพลงโคราชจึงต้องเป็นผู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบและการจดจำที่ยอดเยี่ยม การว่าเพลงเป็นลักษณะของการประชันความสามารถ จนเกิดเป็นการแข่งขัน ผู้ชมออกแรงเชียร์และชื่นชมกระทั่งเป็นการเอาแพ้เอาชนะ หากผู้ได้รับความนิยมหรือได้รับชัยชนะจากแรงเชียร์ ก็จะเป็นการสร้างชื่อเสียงได้รับการกล่าวถึง ได้รับความนิยมเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น หมอเพลงโคราช จึงนิยมนำชื่อตำบล หรือชื่อหมู่บ้าน หรือสัญลักษณ์อันโดดเด่นจดจำง่ายตามที่ดินอาศัยอยู่ มาใช้ประกอบการตั้งฉายาหรือสมยานาม บางครั้งอาจเป็นฉายาของครูที่ตนฝากตัวเป็นศิษย์นำมาเป็นฉายาต่อท้ายชื่อของตนเอง เช่น บุญสม กำปิง หมายถึง หมอเพลงบุญสมที่อยู่บ้านกำปิง, ลำไย หนองม่วง หมายถึง หมอเพลงลำไยที่อยู่บ้านหนองม่วง เพื่อการระบุตัวตนจะได้ไม่ผิดเพี้ยนเนื่องจากหมอเพลงโคราชมีที่อยู่อาศัยกระจายกันหลายพื้นที่ อยู่กันคนละหมู่บ้านคนละอำเภอ ซึ่งในยุคสมัยนั้นความสะดวกสบายด้านการเดินทางและสื่อสารยังมีไม่มากนัก (บุญสม สังข์สุข, ๒๕๖๕ : สัมภาษณ์)

การฝึกหัดของเพลงโคราชแต่เดิม ผู้ที่จะฝึกหัดส่วนใหญ่จะเป็นลูกหลาน เครือญาติ คนรู้จักคุ้นเคยเป็นคนใกล้ชิดสนิทสนม จะฝากตัวเป็นศิษย์กับครูเพลง (ครูเพลงโคราช) ด้วยการยกขันบูชาครู (ขันไหว้ครู) เมื่อครูเพลงรับเข้าเป็นศิษย์แล้วนั้น ผู้ที่หัดเพลงโคราช (ศิษย์) ก็อาศัยอยู่ที่บ้านครูเพลง คอยสังเกต เรียนรู้ และติดตามครูเพลงเมื่อไปเล่นเพลงหรือว่าเพลงในที่ต่าง ๆ ซึ่งในช่วงเวลากลางวันก็จะช่วยทำงานทั่วไปและทำการฝึกหัดเพลงโคราชในช่วงกลางคืน หรือเวลาว่างจากทำงาน ครูเพลงก็จะทำการต่อเพลงโคราชให้ การฝึกหัดในยุคก่อนจะเป็นการท่องจำกลอนเพลงจนขึ้นใจ ศึกษาเรียนรู้อยู่กับครูเพลงโดยที่ไม่มีการเขียนหรือจดบันทึกกลอนเพลงไว้ให้อ่านหรือศึกษาเนื่องจากครูเพลงรุ่นเก่าอาจใช้เวลาในการเขียนเพราะถนัดการด้นกลอนสดเสียมากกว่า การท่องจำจึงสะดวกและรวดเร็วสำหรับครูเพลงในยุคสมัยนั้น และเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยฝึกฝนความอดทน ความตั้งใจจริง ฝึกฝนทักษะเรื่องของการจำและปฏิภาณไหวพริบที่ดี คิดกลอนโต้ตอบได้รวดเร็ว ดังนั้นการฝึกฝนของหมอเพลงโคราชจึงใช้ระยะเวลาไม่เท่ากัน บางคนอาจใช้เวลาเพียง ๑-๒ ปี ก็สามารถว่าเพลงหรือทำการแสดงได้ แต่บางคนอาจใช้เวลามากกว่า ๒ ปี, ๕ ปี หรือเป็น ๑๐ ปี เนื่องจากความสามารถในการจดจำ ความขยันหมั่นเพียร ตลอดจนพรสวรรค์และปฏิภาณไหวพริบที่ไม่เหมือนกัน ก็จะเป็นตัวแปรสำคัญของการฝึกเพลงโคราช นอกจากนี้การฝึกหัดของชายและหญิงจะมีความแตกต่างกัน โดยหมอเพลงหญิงจะฝึกเฉพาะกลอนเพลง ส่วนหมอเพลงชายจะฝึกคาถาอาคมไปด้วย เช่น การทำพิธีเข้ากรรมในโบสถ์เป็นเวลา ๗ วัน ในวงด้ายสายสิญจน์ ซึ่งขณะเข้ากรรมนั้นห้ามว่าเพลงโดยเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าจะทำให้กรรมแตก เกิดความอับมงคล บางคนอาจสติแตกจนกลายเป็นบ้าหรืออาจมีอันเป็นไป (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, ๒๕๕๕ : ๒๑ เล่ม ๑)

๒. การดำรงอยู่แบบรวมกลุ่ม/พึ่งพาอาศัย

เมื่อความเจริญก้าวหน้าของยุคสมัยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงนำมาสู่ความสะดวกสบายในการติดต่อสื่อสารและการคมนาคม ทำให้วิถีการดำรงชีวิตเกิดการปรับตัวทั้งด้านการประกอบอาชีพ การศึกษา การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เกิดค่านิยมที่แปรเปลี่ยนไปจากเดิม ส่งผลต่อการปรับตัวของหมอเพลงโคราชและรูปแบบการแสดงในหลากหลายมิติ ซึ่งพบว่า การเปิดรับศิลปวัฒนธรรมด้านการแสดงที่

หลากหลายเพิ่มขึ้น ได้ส่งผลกระทบต่อค่านิยมและความชื่นชอบที่เปลี่ยนไปของคนรุ่นใหม่ ทำให้ความต้องการในการรับชมเพลงโคราชลดน้อยลง ถึงแม้ว่าจะมีความสะดวกสบายในการเดินทางเพิ่มขึ้นแต่หมอเพลงโคราชหลายคนต้องเสียเวลาในการนั่งรถเพื่อเข้ามารับการว่าจ้างงาน บางครั้งก็ได้งาน บางครั้งก็ไม่ได้งาน ซึ่งเสียเวลาในการนั่งรถอยู่ที่ท่ารถประจำทางทั้งวัน เมื่อถึงเวลาเย็นจึงนั่งรถเพื่อเดินทางกลับ (จุดรวมตัวของหมอเพลงโคราชในสมัยนั้นคือท่ารถบริเวณเกาะลอย) ดังนั้นการประกอบอาชีพหมอเพลงโคราชเพียงอย่างเดียวจึงต้องปรับเปลี่ยนเพื่อหาอาชีพเสริมหรือรายได้เสริม

ในส่วนของการฝึกหัดจากเดิมอาศัยอยู่บ้านครูเพลง เมื่อการเดินทางสะดวกสบายไม่เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางในยามค่ำคืน ผนวกกับความจำเป็นในการดำรงชีพ จึงเริ่มส่งผลให้รูปแบบการฝึกหัดเปลี่ยนเป็นแบบไป-กลับ มากกว่าการอาศัยอยู่กับครูเพลง ทำให้มิติของการสืบทอดองค์ความรู้และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเกิดผลกระทบ เนื่องด้วยความมุ่งมั่นทุ่มเทในการฝึกหัดอย่างแท้จริงได้เปลี่ยนไปเหลือเพียงแค่การท่องจำกลอนเพลงสำหรับใช้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น เพราะระยะเวลาได้ถูกตัดทอนลงไปเหลือเพียงไม่กี่ชั่วโมง บางครั้งเหลือเพียงแค่เป็นการแก้บนตามความเชื่อเท่านั้น ซึ่งต่างจากเดิมที่ทำการแสดงตั้งแต่หัวค่ำจนถึงสว่าง จึงทำให้การรับความรู้อาจไม่ได้ศึกษาอย่างถ่องแท้หรือไม่เป็นผู้ช่างสังเกตที่มีโอกาสติดตามครูเพลง ก็อาจทำให้ไม่เข้าใจโครงสร้างและฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงโคราช ส่งผลต่อในระยะยาวสืบเนื่องมาถึงปัจจุบันที่พบว่า หมอเพลงโคราชหลากหลายท่านมีความสามารถในการว่าเพลงโคราชอย่างเชี่ยวชาญ แต่อาจสามารถแต่งกลอนเพลงโคราชได้ ผนวกกับครูเพลงในยุคเก่าไม่มีการจดบันทึกหลักการ คำอธิบายหรือแม้กระทั่งกลอนเพลงโคราชจากครูเพลงหลากหลายท่าน การสืบทอดจึงเกิดช่องว่างในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงในระยะหนึ่ง

จากผลกระทบดังกล่าว หมอเพลงโคราชได้เกิดการปรับตัวเพื่อผลักดันให้มรดกภูมิปัญญานี้สามารถดำรงอยู่ได้และสามารถประกอบอาชีพหมอเพลงในห้วงของยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม โดยในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ นางสองเมือง อินทรกำแหง ได้สังเกตเห็นประเด็นปัญหาเดิมที่หมอเพลงโคราชอยู่กันแบบกระจายตัว ต่างคนต่างรับงานแสดงเอง ยากต่อการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน จึงชักชวนให้หมอเพลงรวมตัวกันเป็นหมู่คณะ โดยใช้ชื่อว่า คณะสองเมือง (จุดเริ่มต้นของการตั้งคณะเพลงโคราชซึ่งปัจจุบันมีอยู่ ๒๔ คณะ) เพื่อให้ง่ายต่อการติดต่อของลูกค้า เกิดความสะดวกต่อหมอเพลงที่อยู่ต่างถิ่นไม่ต้องเสียเวลานั่งรถที่เปล่าประโยชน์ ซึ่งรูปแบบของการรวมกลุ่มนี้ ได้ส่งผลให้เกิดการเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดความเกรงใจเมื่อต้องขึ้นเวทีร่วมกันจึงนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอเพลงโคราชจากเดิมที่ต้อง “ว่าเพลงแบบประชันหักล้างเพื่อการเอาชนะ” แต่เปลี่ยนมาเป็น “การว่าเพลงเพื่อแก้ความด้วยความถ้อยที่ถ้อยอาศัยให้เกียรติซึ่งกันและกัน” (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, ๒๕๕๕ : ๒๔-๒๗ (เล่ม ๒)) ดังนั้นการนำเสนอเพลงโคราชบนเวทีจึงเปรียบเสมือนกับการแสดงบทบาทสมมุติของแต่ละฝ่าย ซึ่งอาจเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้คำว่า “การแสดงเพลงโคราช” ต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อรูปแบบการนำเสนอของเพลงโคราชได้ปรับเปลี่ยนพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ชม จึงทำให้การแสดงเพลงโคราชมีหลากหลายรูปแบบมากขึ้น เช่น การปรับระยะเวลาในการแสดง การนำเพลงลูกทุ่ง ลูกกรุง หรือเพลงที่ได้รับความนิยมในขณะนั้น เข้ามาสอดแทรก ร่วมกับการแสดงเพลงโคราช โดยช่วงแรกใช้วิธีการกะทบเข้ากับพื้นเป็นประกอบ ต่อมาจึงนำวัสดุอุปกรณ์เข้ามาใช้เคาะหรือตีเพื่อให้เกิดเสียงเป็นจังหวะต่าง ๆ แต่ทั้งนี้ในช่วงเวลาหนึ่งเพลงโคราชได้

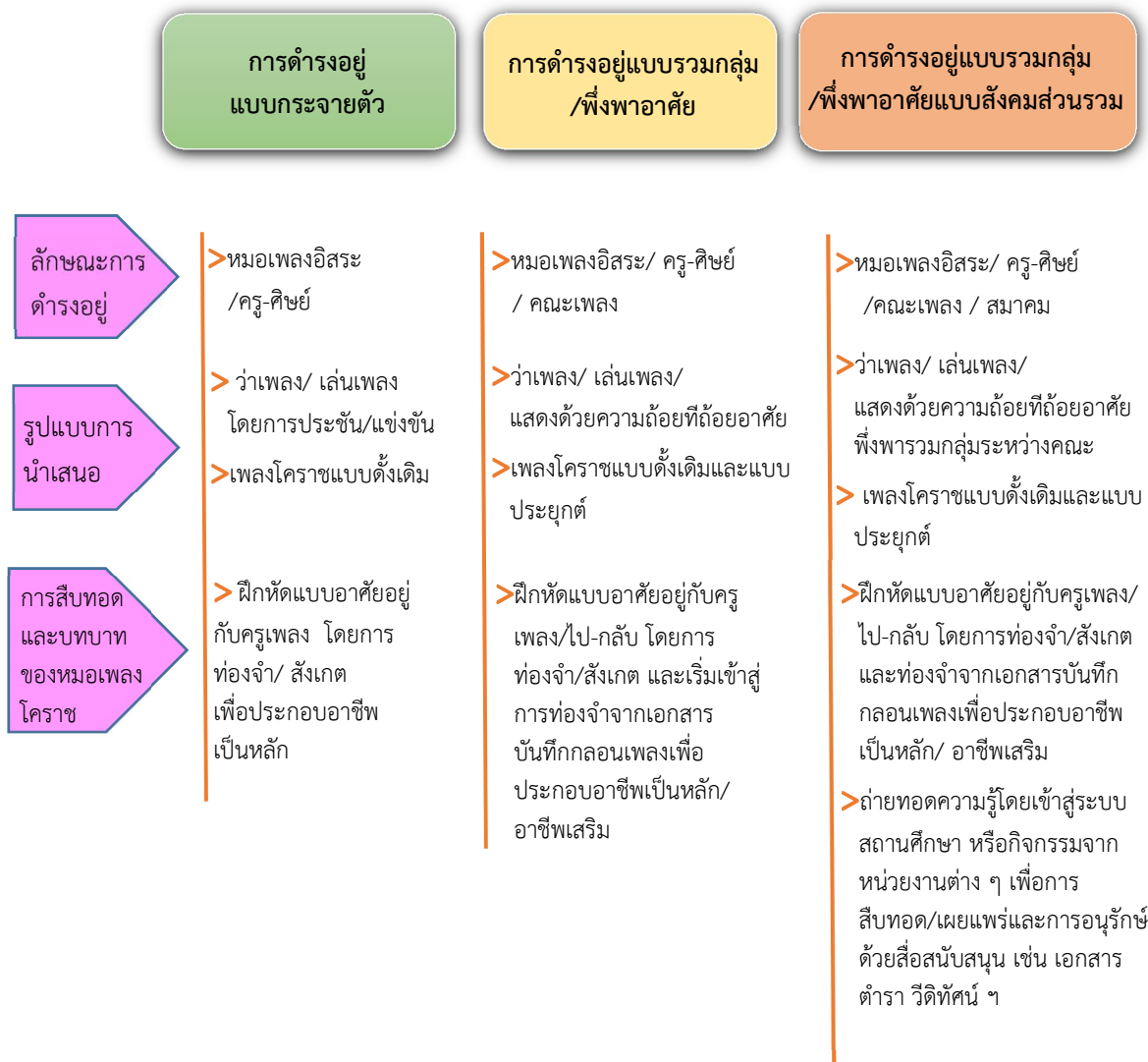
ชบเซาหลงเป็นอย่างยิ่ง นายกำป่น นิธิวรไพบูลย์ ได้เกิดความคิดในการนำจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ทางด้านฉันทลักษณ์คำคู่ของกลอนเพลงโคราช มาประพันธ์เป็นบทเพลงในรูปแบบใหม่และร้องร่วมกับดนตรีที่มีจังหวะสนุกสนาน เพื่อที่จะฟื้นฟูความนิยมของเพลงโคราชให้กลับมาอีกครั้งหนึ่ง รวมถึงเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้คนต่างถิ่นได้เกิดความสนใจและรู้จักภาษา สำเนียง คำร้อง ที่เป็นเอกลักษณ์ของคนโคราชได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น จึงได้สร้างสรรค์เพลงโคราชประยุกต์ในรูปแบบใหม่ ที่เรียกว่า “เพลงโคราชซิ่ง” และในที่สุดเพลงโคราชกลับมาได้รับความนิยมเป็นที่สนใจของคนหลากหลายมากยิ่งขึ้น หมอเพลงโคราชจึงได้ปรับตัวโดยทำการแสดงที่แตกต่างไปจากเดิมเพิ่มขึ้น เช่น การแต่งกายที่มีสีสันและรูปแบบที่ทันสมัย การปรับแต่งลีลาท่าทางการร่ายรำให้เรียบง่ายและประยุกต์ร่วมกับการแสดงในรูปแบบอื่น ๆ ทำการแสดงเพลงโคราชร่วมกับวงดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ หรือวงดนตรีลูกทุ่ง จัดให้มีนักร้องเพิ่มเติมบางครั้งหมอเพลงโคราชเป็นผู้ร้องเองและจัดให้มีทางเครื่องหรือแดนซ์เซอร์ร่วมทำการแสดงด้วย จึงเป็นที่มาของคำที่คุ้นหูในการเรียกวงดนตรีเช่นนี้ว่า “วงโคราชซิ่ง” ซึ่งระยะทางของการปรับตัวนี้ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นการเปิดโอกาสด้านช่องทางการประกอบอาชีพได้เพิ่มขึ้น (นายกำป่น นิธิวรไพบูลย์, ๒๕๖๕ : สัมภาษณ์)

๓. การดำรงอยู่แบบรวมกลุ่ม/พึ่งพาอาศัยแบบสังคมส่วนรวม

การปรับตัวในช่วงระยะเวลาของรอยต่อแบบพึ่งพาอาศัยมาสู่การคิดถึงส่วนรวมของสังคม เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดด ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก การนำเทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้น บางครั้งผลพวงจากการพัฒนาเดินหน้าเพื่อการดำรงอยู่เพียงอย่างเดียว อาจส่งผลกระทบต่อความหลงลืมตัวตน ทำให้ช่วงเวลาของการส่งต่อองค์ความรู้และการสืบทอดเอกลักษณ์ภูมิปัญญาการแสดงเพลงโคราช ทั้งด้านโครงสร้างและฉันทลักษณ์กลอนเพลง กระบวนท่ารำ การแต่งกาย รูปแบบหรือลำดับการแสดง ฯ ที่ห่างหายไปอาจทำให้การแสดงเพลงโคราชของคนโคราชได้สูญหายไปหรืออาจหลงเหลือไว้ให้ลูกหลานได้เห็นเพียงแค่การแสดงกั๊บนเท่านั้น

จากสถานการณ์ดังกล่าว เมื่อนำมุมมองข้อดีของการขยายตัวทางสังคม ที่เกิดแนวทางการดำเนินงานในรูปแบบของการรวมกลุ่มและการสนับสนุนกิจกรรมที่หลากหลายจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่พบเห็น การปรับตัวของหมอเพลงโคราชจึงเกิดขึ้นอีกระลอกหนึ่ง ด้วยการรวมตัวของคณะเพลงต่าง ๆ ร่วมกันจัดตั้งเป็น “สมาคมเพลงโคราช” เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการประกอบอาชีพและการมีบทบาทสำคัญต่อสังคมส่วนรวม ด้วยวัตถุประสงค์การขับเคลื่อนกิจกรรมการส่งเสริมอนุรักษ์และถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงเพลงโคราช ให้กับผู้ที่สนใจทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา พร้อมกับการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมโดยไม่หวังผลกำไร โดยมี นายกำป่น บ้านแท่น หรือ นายกำป่น นิธิวรไพบูลย์ เป็นนายกสมาคมคนแรก (ปัจจุบัน ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๖๔ สาขาศิลปะการแสดงเพลงโคราช) ถัดมาคือ นายบุญสม กำปั่ง หรือ นายบุญสม สังข์สุข (ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมเพลงโคราชตั้งแต่ปี ๒๕๔๗-๒๕๖๓ ปัจจุบันที่ปรึกษาสมาคมเพลงโคราช และอุปนายกสมาคมศิลปินพื้นบ้านอีสานใต้) และนายกสมาคมเพลงโคราชคนปัจจุบัน (๒๕๖๔-ปัจจุบัน) คือ นายปณณธร วิศุทธิทินกร

การปรับตัวของหมอลำเพลงโคราชตาม พลวัตของสังคม

ภาพที่ ๑ การปรับตัวของหมอลำเพลงโคราชตามพลวัตของสังคม
ที่มา : เรขา อินทรกำแหง (ผู้เขียน)

การปรับตัวของการแสดงเพลงโคราชในยุคดิจิทัล

เอกลักษณ์และความสำคัญของการแสดงเพลงโคราชนั้น หมอลำเพลงโคราชเปรียบเสมือนเป็น ผู้รักษาและผู้สืบทอดหลัก ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของการแสดงเพลงโคราช การปรับตัว และการเรียนรู้สังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาของหมอลำเพลงโคราช จึงมีความสัมพันธ์อย่าง เป็นเหตุและผลที่เกิดขึ้นกับการแสดงเพลงโคราช ดังนั้นการแสดงเพลงโคราชจึงเกิดพัฒนาการและ การปรับเปลี่ยนไปพร้อมกับวิถีทางการดำรงอยู่ของหมอลำเพลงโคราช ซึ่งปัจจุบันสามารถพบเห็น

รูปแบบการแสดงเพลงโคราชได้ ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ (กำป็น นิธิวรไพบูลย์ และบุญสม สังข์สุข, ๒๕๖๕ : สัมภาษณ์) ดังนี้

๑. การแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิม ได้แก่ การเล่นเพลงในลักษณะของเพลงปฏิพากษ์ ไม่มีดนตรีประกอบ ใช้การปรบมือเพื่อให้จังหวะ มีเรื่องราวและลำดับขั้นตอนในการแสดงดั้งเดิม ยังรักษาเอกลักษณ์ด้านการแต่งกายและท่วงท่าการร่ายรำไปพร้อมกับการสร้างความบันเทิงด้วยไหวพริบและทักษะเฉพาะตัวของหมอเพลงโคราช ซึ่งการแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิมนี้อาจพบเห็นได้ในงานต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑ การแสดงเพลงโคราชสำหรับงานมหรสพ ได้แก่ งานรื่นเริงต่าง ๆ เช่น งานเทศกาล งานประเพณี งานประจำปี งานเลี้ยงฉลอง งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น การแสดงในงานดังกล่าวสามารถปรับลดจำนวนหมอเพลงให้สอดคล้องกับระยะเวลาในการแสดง ซึ่งมีลำดับขั้นตอนทางการแสดงแบบดั้งเดิม บางครั้งหากมีเวลาทำการแสดงนานก็อาจหยิบยกแสดงเป็นเรื่องราวมานำเสนอตามความต้องการของเจ้าภาพ เช่น วิถีกรรมทุ่งสัมฤทธิ์ พระเวสสันดร พระมหาชนก เป็นต้น

ภาพที่ ๒ การแสดงเพลงโคราชในเทศกาลโคราชศิลปะและวัฒนธรรมนานาชาติ
ที่มา : เรขา อินทรกำแหง (ผู้เขียน)

๑.๒ การแสดงเพลงโคราชสำหรับงานพิธีกรรม ได้แก่ งานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การไหว้ศาลบ้านเรือน งานไหว้ศาลตาปู่ งานบวงสรวง การเรียกขวัญ หรือการแก้บนในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งกลอนเพลงจะปรับไปตามรูปแบบของเหตุการณ์หรือความเกี่ยวข้องกับงานนั้น ๆ ทั้งนี้ไม่นับรวมกับการแสดง ณ โรงเพลงโคราชที่วัดศาลาลอย และลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เนื่องจากมีลำดับและขั้นตอนทางการแสดงเฉพาะการแก้บนในสถานที่ดังกล่าวเท่านั้น

๑.๓ การแสดงเพลงโคราชสำหรับการแก้บนท่านท้าวสุรนารี ได้แก่ การแสดงเพลงโคราชที่จัดแสดงสำหรับการแก้บนท่านท้าวสุรนารีหรือคุณหญิงโม (ย่าโม) ซึ่งได้รับความนิยมในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ภายหลังการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี โดยเชื่อว่าท่านชื่นชอบเพลงโคราช หากใครบ่นด้วยเพลงโคราช ท่านจะบันดาลให้สมหวังตามที่ปรารถนา รูปแบบการแสดงเพลงโคราชจะมีลักษณะในแบบดั้งเดิม แต่จะปรับลำดับการแสดงให้สั้นกระชับเหมาะสมกับระยะเวลา รวมถึงเนื้อหาของกลอนเพลงจะกล่าวเรื่องราวของการแก้บนหรือความประสงค์ของเจ้าภาพ กล่าวถึงท่านท้าวสุรนารี และการขอพรหรือการอวยพรเป็นหลักเท่านั้น

ภาพที่ ๓ การแสดงเพลงโคราชในงานไหว้ศาลตาปู่และการแสดงเพลงโคราชแก่น ณ วัดศาลาลอย
ที่มา : ได้รับอนุญาตการเผยแพร่จากบุญสม สังข์สุข

๒. การแสดงเพลงโคราชแบบประยุกต์ ได้แก่ การพัฒนารูปแบบการแสดงเพลงโคราชโดยการผสมผสานร่วมกับการแสดงประเภทต่าง ๆ (เรขา อินทรกำแหง, ๒๕๕๙) เช่น

๒.๑ การแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิมร่วมกับการขับร้องเพลงที่ได้รับความนิยมในขณะนั้น ซึ่งอาจนำวัสดุอุปกรณ์ เช่น ถัง หม้อ ไม้ กะละมัง หรือเครื่องดนตรีท้องถิ่น เช่น โทน กลองหาง มาใช้ตีประกอบจังหวะให้การขับร้อง หรือการแสดงร่วมกับวงดนตรีประเภทต่าง ๆ เช่น วงอิเล็กทรอนิกส์ วงดนตรีลูกทุ่ง ในช่วงแรกหมอเพลงโคราชอาจเป็นทั้งนักร้องและนักเต้น แต่ในเวลาต่อมาได้มีการว่าจ้างหางเครื่องเข้ามาเต้นประกอบเพลงเพื่อสร้างสีสันและความเร้าใจเพิ่มขึ้น นิยมเรียกว่า “วงโคราชซิ่ง”

ภาพที่ ๔ การแสดงเพลงโคราชในวงอิเล็กทรอนิกส์
ที่มา : ได้รับอนุญาตการเผยแพร่จากธวัชชัย ชิดกระโทก

๒.๒ การแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิมผสมผสานกับการแสดงประเภทต่าง ๆ เช่น การแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิมโดยถ่ายเรื่องราวผ่านการแสดงหุ่น หรือถ่ายทอดเรื่องราวผ่านการแสดงละครในชั้นเรียน หรือทำการแสดงสอดแทรกร่วมกับการแสดงลิเก เป็นต้น

๒.๓ การแสดงเพลงโคราชที่นำเอกลักษณ์ทางโครงสร้างและฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงโคราชมาประพันธ์เพลงใหม่และขับร้องในรูปแบบใหม่ที่มีดนตรีประกอบด้วยความสนุกสนานเร้าใจ

เรียกว่า “เพลงโคราชซึ่ง” ปัจจุบันพบว่าได้รับการสร้างสรรค์ทางดนตรี และทำการแสดงผ่านวงดนตรีประเภทต่าง ๆ เช่น มโหรีโคราช โพล์คของเพลงโคราช วงดนตรีพื้นบ้านอีสาน เป็นต้น

๒.๔ การแสดงเพลงโคราชที่ประยุกต์สร้างสรรค์ร่วมกับการแสดงประเภทต่าง ๆ เช่น การนำเอกลักษณ์ทางโครงสร้างและฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงโคราช มาประพันธ์เพลงใหม่และขับร้องในรูปแบบใหม่ที่มีดนตรีประกอบ เพื่อให้สำหรับการแสดงนาฏศิลป์ไทย การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน การแสดงละครเพลงโคราช เป็นต้น

ภาพที่ ๕ วงโพล์คของเพลงโคราชและเพลงโคราชกับการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านโคราช
ที่มา : เรา อินทระกำแหง (ผู้เขียน)

นอกจากรูปแบบการแสดงเพลงโคราชที่สัมพันธ์กับการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ของเพลงโคราสดังกล่าวนั้น พัฒนาการและความเจริญทางเทคโนโลยีก็เป็นส่วนสำคัญที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของหมอลำเพลงโคราชเช่นเดียวกัน ที่ต้องเรียนรู้ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์และสอดคล้องกับสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งปัจจุบันสังคมได้ก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล (Digital Era) โดยการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ เข้ามาช่วยให้การใช้ชีวิตของผู้คนสะดวกสบายยิ่งขึ้น ส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับโซเชียลมีเดีย (Social Media) มีลักษณะเป็นกลุ่มสังคมบนโลกออนไลน์ ที่สามารถติดต่อสื่อสาร ส่งข่าวสาร เผยแพร่ได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ซึ่งวิวัฒนาการของยุคดิจิทัลสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ยุค คือ (สมศักดิ์ วานิชยาภรณ์ และ นิสร ใจซื่อ, ๒๕๖๒ : ๗๘-๙๑)

๑) ยุค Digital ๑.๐ (Internet) เป็นยุคแรกเริ่มที่ต้องการปรับตัวด้านการนำเทคโนโลยีดิจิทัล โดยการนำ Internet เข้ามาใช้เพื่อการติดต่อสื่อสารที่รวดเร็ว ด้วยการส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) หรือการสืบค้นข้อมูล การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสู่สาธารณะได้อย่างกว้างขวางโดยไม่จำกัดช่วงเวลา

ซึ่งยุค ๑.๐ เป็นยุคเริ่มต้นในการปรับตัวของการแสดงเพลงโคราช ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อการดำรงอยู่แบบของหมอลำเพลงโครากระบายตัว และ ก้าวเข้ามาสู่การดำรงอยู่แบบรวมกลุ่ม/พึ่งพาอาศัย เนื่องด้วยเป็นยุคของการติดต่อสื่อสารโดยการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ จึงเป็นประโยชน์ต่อการรวมกลุ่มเป็นคณะ ติดต่อสื่อสาร เดินทาง ส่งข้อมูลได้รวดเร็ว ส่งผลต่อการประกอบอาชีพ และเริ่มเข้าสู่การจัดเก็บกลอนเพลงในรูปแบบของเอกสารมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นช่วงเริ่มต้นของการพัฒนารูปแบบการแสดงโดยการขับร้องเพลงประเภทอื่น ๆ ร่วมกับการแสดงเพลงโคราช และนำวัสดุอุปกรณ์มาตีหรือเคาะประกอบจังหวะในการขับร้องเพื่อสร้างความบันเทิงให้กับผู้ชมได้มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๖ การเริ่มประยุกต์ใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องดนตรีในการแสดงเพลงโคราช
ที่มา : ได้รับอนุญาตการเผยแพร่ภาพจากบุญสม สังข์สุข และอวัชชัย ชิดกระโทก

๒) ยุค Digital ๒.๐ (Social Network) เป็นที่เข้าสู่การพัฒนา Application ต่าง ๆ สำหรับใช้ในระบบคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์มือถือ เพื่ออำนวยความสะดวกในยุคสังคมออนไลน์ที่สามารถติดต่อสื่อสารแบบเครือข่ายได้ เช่น การพูดคุยหรือส่งข้อความผ่านห้องสนทนา (chat) กับเพื่อนรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

ยุค ๒.๐ เป็นยุคคาบเกี่ยวระหว่างการดำรงอยู่แบบรวมกลุ่ม/พึ่งพาอาศัย และเริ่มก้าวเข้าสู่ยุคสังคมส่วนรวม ซึ่งการแสดงเพลงโคราชได้เริ่มนำเทคโนโลยีในยุคดิจิทัลนี้เข้ามาสู่การดำเนินธุรกิจ โดยการติดต่อสื่อสารแบบการสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการดำเนินงานเพื่อสังคมส่วนร่วมโดยการจัดตั้งเป็นสมาคม การขับเคลื่อนงานร่วมหน่วยต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งความหลากหลายนี้อาจเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนารูปแบบการแสดงเพลงโคราชประยุกต์ เพื่อสร้างความน่าสนใจและเพื่อประโยชน์ของฟื้นฟูความนิยมให้กลับมาอีกครั้งหนึ่ง โดยพัฒนารูปแบบการแสดงให้แตกต่าง ๆ ไปจากเดิม เช่น การพัฒนาเพลงโคราชซึ่ง การปรับตัวโดยทำการแสดงร่วมวงดนตรีรูปแบบอื่น เช่น วงอิเล็กทรอนิกส์ วงลูกทุ่งหรือไปสู่การสร้างวงโคราชซึ่ง นอกจากนี้ยังสามารถนำมาสู่การเผยแพร่เพื่อการส่งเสริมภาพลักษณ์และเป็นที่รู้จักได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๗ การประชุมสมาคมเพลงโคราชโดยตัวแทนจากคณะเพลงโคราช
ที่มา : เรขา อินทรกำแหง (ผู้เขียน)

๓) ยุค Digital ๓.๐ (Application and Big Data) เป็นยุคที่ได้รับความนิยมในการจัดเก็บข้อมูลและการพัฒนา Application จำนวนมาก เพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมบน Social Media ได้อย่างรวดเร็ว เช่น Facebook, Youtube, Instagram, TikTok

ยุค ๓.๐ เป็นยุคการปรับตัวของการแสดงเพลงโคราชแบบเต็มตัว ในการก้าวเข้าสู่การดำรงอยู่แบบรวมกลุ่ม/พึ่งพาอาศัยแบบสังคมส่วนรวม ในยุคนี้หมอลำเพลงโคราชได้นำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพเป็นอย่างยิ่ง รวมถึงบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์ ด้วยการถ่ายทอดความรู้ในระบบสถานศึกษา หรือการเปลี่ยนแปลงบทบาทในการเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น สื่อรณรงค์การเลือกตั้ง สื่อส่งเสริมสุขภาพ สื่อกิจกรรมสันติภาพ เป็นต้น โดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาสนับสนุนการสร้างงานทั้งในรูปแบบการบันทึกเสียง การจัดเก็บข้อมูล จัดทำสื่อการสอนในรูปแบบของวีดิทัศน์ หรือคลิปการแสดง ตลอดจนการสนับสนุนกิจกรรมบน Social เช่น การเผยแพร่การแสดงสดผ่าน Facebook การทำช่อง Youtube เพื่อเผยแพร่การแสดง หรือ Instagram, TikTok เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ตัวตน นอกจากนี้ความเจริญแบบก้าวกระโดดยังนำมาสู่การพัฒนารูปแบบการแสดงที่หลากหลายยิ่งขึ้น เช่น การประยุกต์ใช้ลีลาท่ารำในแบบนาฏศิลป์หรือการนำแนวคิดในการสื่อความหมายด้วยภาษากาย จากภาษาท่าทางธรรมชาติ นำมาประกอบการสื่อความหมายของกลอนเพลง เช่น ท่าเชิญ ท่าปฏิเสธ ท่าเชิญ ท่าไหว้ ท่าขอ เป็นต้น ตลอดจนการพัฒนาการแสดงเพลงโคราชประยุกต์ร่วมกับการแสดงนาฏศิลป์ การแสดงร่วมกับละครหุ่น เป็นต้น

ภาพที่ ๘ การประยุกต์ใช้ลีลาท่ารำแบบนาฏศิลป์และการสื่อความหมายด้วยภาษากาย
ที่มา : เรขา อินทรกำแหง (ผู้เขียน)

ภาพที่ ๙ การสอนเพลงโคราชในสถานศึกษาและการสอนผ่านระบบออนไลน์
ที่มา : ได้รับอนุญาตการเผยแพร่ภาพจากบุญสม สังข์สุข

ภาพที่ ๑๐ การแสดงเพลงโคราชผ่านสื่อ Social Media
ที่มา : ได้รับอนุญาตการเผยแพร่ภาพจากบุญสม สังข์สุข และพรชัย ช่างดี

๔) ยุค Digital ๔.๐ (Machine to Machine) เป็นยุคของการพัฒนาเทคโนโลยีที่ทำให้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สามารถสั่งการให้ทำงานเองได้อย่างอัตโนมัติ ซึ่งปัจจุบันเป็นที่สนใจและหน่วยงานภาครัฐให้ความสำคัญต่อการพัฒนาในหลากหลายมิติ ดังนั้นจึงเป็นที่คาดหวังในอนาคตว่า การแสดงเพลงโคราชนั้นจะสามารถใช้ปรับตัวและพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมให้ได้พบเห็นในมิติใดบ้างในอนาคต

การรักษาอัตลักษณ์ของการแสดงเพลงโคราชภายใต้ความเปลี่ยนแปลง

การแสดงเพลงโคราชที่พบในปัจจุบัน ถึงแม้จะมีการพัฒนา ปรับปรุง ให้ได้พบเห็นในหลากหลายลักษณะ ทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์ ที่ได้นำเครื่องดนตรีเข้ามาประกอบเพื่อสร้างความสนุกสนาน หรือแม้กระทั่งการเพิ่มจำนวนนักแสดงที่เป็นหมอล่องหรือนักร้องนักเต้นที่เรียกว่า หางเครื่อง เพื่อสร้างสีสัน ดึงดูดความสนใจและสร้างความบันเทิงก็ตาม แต่ภายใต้การปรับตัวและความเปลี่ยนนั้น การแสดงเพลงโคราวยังคงร่วมกันสืบทอดภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของการแสดงดั้งเดิมไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา (เราา อินทระกำแหง, ๒๕๖๓ : ๑๖-๒๑) ประกอบด้วย

๑. การไหว้ครู ได้แก่ การไหว้ครูของเพลง แบ่งเป็น ๒ รูปแบบ คือ ๑)การไหว้ครูหรือยกครู เพื่อฝากตัวเป็นศิษย์ และ๒)การไหว้ครูก่อนทำการแสดง ซึ่งการไหว้ครูทั้ง ๒ แบบนี้ จะใช้ขันครูซึ่งมีส่วนประกอบเช่นเดียวกัน ได้แก่ ขันบูชาครู, ผ้าขาว ๑ ผืน (ผ้าผืนยาว ๑-๒ เมตร), เงินบูชาครู ๖ บาท หรือ ๑๒ บาท หรือ ๒๔ บาท, กรวยพระ ๖ กรวย, ดอกไม้ ๖ คู่, เทียน ๖ เล่ม, รูป ๑๘ ดอก, หมาก พลู ยาสูบ ๖ คำ, บุหรี่ ๖ หรือ ๑๒ มวน และเหล้าขาว ๑ ขวด

ภาพที่ ๑๑ การไหว้ครูเพลงโคราชและการเตรียมขันครู
ที่มา : เราา อินทระกำแหง (ผู้เขียน)

๒. การแต่งกาย ได้แก่ เครื่องแต่งกายของหมอเพลงโคราชทั้งชายและหญิง ที่มีลักษณะและวิธีการอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ดังนี้

หมอเพลงชาย นิยมสวมเสื้อคอกลม แขนสั้นไม่จำกัดสีหรือลวดลาย มีวิธีการนุ่งผ้าโจงกระเบนที่ไม่เหมือนการแสดงของภาคอื่นๆ ด้วยการพับผ้าทบผ้ากลับไม่มา แขนบผ้าที่พับไว้บริเวณเอว ด้านหน้า หางโจงม้วนให้แน่นแล้วสอดไปด้านหลัง ใช้เข็มขัดคาดทับเพื่อยึดให้แน่นแล้วนำผ้าขาวม้าคาดเอว ("เคียนพุง") เครื่องประดับนิยมแขวนพระเครื่อง

หมอเพลงหญิง นิยมสวมเสื้อแขนสั้นเข้ารูป ไม่มีปก การนุ่งผ้าโจงกระเบนใช้วิธีจับจีบบริเวณเอว หางโจงม้วนให้แน่นแล้วสอดไปด้านหลัง ใช้เข็มขัดรัดยึดไว้ จากนั้นตกแต่งจีบให้สวยงาม ม้วนชายผ้าปิดทับเข็มขัดให้เรียบร้อย (นำชายเสื้อออกนอกโจงฯ) เครื่องประดับนิยมสวมใส่เพียงสร้อยทอง

ภาพที่ ๑๒ ลักษณะการแต่งกายของหมอเพลงโคราช
ที่มา : เรขา อินทรกำแหง (ผู้เขียน)

๔. กลอนเพลงโคราช ได้แก่ กลอนเพลงที่ใช้สำหรับการขับร้องในการแสดงเพลงโคราช ซึ่งมีเอกลักษณ์ทางภาษา โครงสร้าง และฉันทลักษณ์เฉพาะที่ไม่เหมือนกับกลอนเพลงในการแสดงของภาคอื่น ๆ เช่น ฉันทลักษณ์บังคับคำคู่ (ต้องมีในแต่ละท่อนของกลอนเพลง), ฉันทลักษณ์บังคับคำสัมผัส (สัมผัสนอก-ใน), ฉันทลักษณ์บังคับคำหนุ่ หรือตัวหนุ่ เป็นต้น

๕. ท่ารำ ได้แก่ ท่ารำพื้นฐานหรือท่ารำหลักของการแสดงเพลงโคราช เป็นท่ารำที่มีลีลาและชื่อเรียกที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ใช้สื่อความหมายของกลอนเพลงและอารมณ์ผู้แสดง ประกอบด้วย ท่าโอ้, ท่ารอ (ท่าย่อง/ท่าล่อ/ท่าย่างสามขุม), ท่าช้างเทียมแม่, ท่าปลาไหลพันพวง, ท่าจก (ท่าจึก), ท่าประจัญบาน, และท่าปักหลัก ซึ่งท่ารำดังกล่าวเป็นท่ารำที่สามารถนำมาใช้เป็นท่าเชื่อมโยงไปสู่ท่ารำอื่นๆ และท่ารำที่พัฒนาขึ้นจากท่าทางที่สื่อความหมายด้วยภาษากาย เช่น ท่าขอ ท่าเชิญ ท่าไหว้ เป็นต้น (เรขา อินทรกำแหง, ๒๕๖๐) เพื่อให้เกิดความสวยงามและความต่อเนื่อง

ภาพที่ ๑๓ ทำรำพื้นฐานกลอนเพลงโคราช
ที่มา : เรชา อินทรกำแหง (ผู้เขียน)

๖. โรงเพลง (เวที) ได้แก่ บริเวณสำหรับใช้ทำการแสดง อดีตนิยมเล่นบนพื้นที่มีการกำหนดขอบเขต มีครกตำข้าว (ครกซ้อมมือ) มาวางเป็นฐานแล้วนำถังน้ำตีมาวางไว้ด้านบน สำหรับให้หมอเพลงโคราชได้ตีมกักระหว่างทำการแสดง ปัจจุบันได้พัฒนา โรงเพลง โดยการยกพื้นขึ้นในลักษณะเวที สูงจากพื้นประมาณ ๑ เมตร ลงเสา ๔ เสา หรือตามความสะดวกที่จัดหาได้ บางครั้งใช้สถานที่เดียวกับเวทีแสดงวงดนตรีลูกทุ่ง วงหมอรำ และการแสดงอื่น ๆ เป็นต้น

ภาพที่ ๑๔ โรงเพลงโคราช ณ วัดศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา
ที่มา : เรชา อินทรกำแหง (ผู้เขียน)

๗. ลำดับการแสดงเพลงโคราช ได้แก่ ลำดับของการนำเสนอเรื่องราวของกลอนเพลง ซึ่งมีลำดับที่แตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาและโอกาสในการแสดงของแต่ละงาน เช่น ลำดับการแสดง ณ วัดศาลาลอยและลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ประกอบด้วย ๑) เพลงบอก มีเนื้อหากล่าวถึงที่มาของเจ้าภาพหรือเนื้อหาเกี่ยวกับการ, ๒) เพลงอันเชิญ มีเนื้อหาถึงการบอกกล่าวหรือเชิญย่าโมให้รับรู้ถึงเรื่องราวในการแก้บน, ๓) เพลงขอพรหรือเพลงอวยพร มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอวยพรหรือการขอพรจากย่าโมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

บทสรุป

จากที่กล่าวมาในเบื้องต้น การปรับตัวในแต่ละช่วงของยุคสมัยเพื่อก้าวเข้าสู่สังคมในยุคดิจิทัล ได้ส่งผลกระทบต่อหลากหลายมิติทั้งเชิงบวกและเชิงลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การแสดงเพลงโคราช จากอดีตสู่ปัจจุบัน จึงต้องเผชิญต่อพลวัตทางสังคมมาหลายรูปแบบ ทั้งการปรับตัว การพัฒนา ประยุกต์และสร้างสรรค์ เพื่อรักษาคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนี้ให้คงอยู่ และในยุคดิจิทัลก็นับเป็นความท้าทายที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีอันชาญฉลาดในการขับเคลื่อนบทบาทด้านการอนุรักษ์และพัฒนาให้เกิดความสมดุลท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการแสดงเพลงโคราชจึงปรากฏให้เห็นทั้งในมิติที่แตกต่างไปจากเดิมและมิติที่ยังคงดำรงอยู่ ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตที่ปรับเปลี่ยนอย่างไม่หยุดนิ่ง ภายใต้อิทธิพลที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม โดยส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันใน ๓ ประเด็น ได้แก่ ๑) การปรับตัวของหมอลำเพลงโคราชตามพลวัตของสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน ๒) การปรับตัวของการแสดงเพลงโคราชในยุคดิจิทัล และ ๓) การรักษาอัตลักษณ์ของการแสดงเพลงโคราชภายใต้ความเปลี่ยนแปลง

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐกฤตา นามมนตรี. (๒๕๖๐). ตำนานเพลงโคราช : นัยยะความสำคัญของภูมิปัญญาไทยบริบทสังคมไทยร่วมสมัย. **วารสารช่อพะยอม**. ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม-พฤษภาคม ๒๕๖๐. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. หน้า ๖๑-๗๐.
- เรขา อินทรกำแหง. (๒๕๕๙). ความเปลี่ยนแปลงที่ส่งอิทธิพลต่ออัตลักษณ์การแสดงเพลงโคราช. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. หน้า ๕๗-๖๗.
- _____. (๒๕๖๐). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดมาตรฐานทำรำพื้นฐานและสร้างสรรค์กลอนเพลงทำรำพื้นฐานสำหรับเพลงโคราช. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต**. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐. มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต. หน้า ๑๗๓-๑๙๗
- _____. (๒๕๖๓). การแสดงเพลงโคราชเรียกขวัญ. เอกสารประกอบการเผยแพร่จากโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่ออนุรักษ์และพัฒนารูปแบบการแสดงเพลงโคราชเสริมสร้างมูลค่าในมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. ม.ป.พ.
- สมศักดิ์ วาณิชยาภรณ์ และ นิสรา ใจซื่อ. (๒๕๖๒). การขับเคลื่อนองค์การดิจิทัลเพื่อก้าวสู่การพัฒนาประเทศไทย 4.0. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๖๒. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. หน้า ๗๘-๙๑

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. (๒๕๕๕). **เพลงโคราช เล่ม ๑.**

เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคล

เฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔. นครราชสีมา : มิตรภาพการพิมพ์
๑๙๙๕.

_____. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. (๒๕๕๕). **เพลงโคราช เล่ม ๒.** เฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ
๕ ธันวาคม ๒๕๕๔. นครราชสีมา : มิตรภาพการพิมพ์ ๑๙๙๕.

สัมภาษณ์

นายกำปั่น นิธิวรไพบูลย์. (๒๕๖๕). ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๖๔ สาขาศิลปะการแสดงเพลง

โคราช. สัมภาษณ์ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๕.

บุญสม สังข์สุข. (๒๕๖๕). ปรีกษาสมาคมเพลงโคราช และอุปนายกสมาคมศิลปินพื้นบ้านอีสานใต้.

สัมภาษณ์ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๕.